

ТМ	Г. XXXII	Бр. 2	Стр. 357 - 366	Ниш	април - јун	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK 159.923.2:299.2

Оригинални научни рад
Примљено: 04.11.2007.

Zlatko Šram
Hrvatsko akademsko društvo
Subotica

ATEIZAM I OKULTNO

Rezime

U ovom smo radu nastojali utvrditi utjecaj ateizma na latentnu konfiguraciju vrijednosnih orijentacija, osobina ličnosti i okultističkog sindroma. Istraživanje je izvršeno na uzorku punoljetnih bunjevačkih Hrvata u Vojvodini koji pripadaju rimokatoličkoj crkvenoj denominaciji (N=489). Faktorskom analizom su ekstrahirane latentne varijable koje su korištene u ovom istraživanju. Varijable ekstrahirane iz prostora vrijednosnih orijentacija smo nazvali (1) materijalističko-hedonistička orijentacija, (2) intelektualna otvorenost, i (3) altruizam. Varijable iz prostora osobina ličnosti pokazale su se kao jednodimenzionalni konstrukti, a to su: (1) depresivnost, (2) anksioznost, (3) impulzivna agresivnost, i (4) asocijalna agresivnost. Interes za okultno se također pokazao kao jednodimenzionalni faktorski konstrukt koji ukazuje na prisutnost potrebe za upoznavanjem crne magije, iskustvom u okultističkim i spiritističkim seansama, izravnim sudjelovanjem u satanističkim ritualima te na potrebu za sigurnim predviđanjem budućnosti pomoću horoskopa. Rezultati kanoničke diskriminacijske analize su pokazali da je okultistički sindrom kod ateista komponenta jedne vrste sociopatske agresivnosti čiju latentnu strukturu definiraju materijalističko-hedonistička orijentacija, impulzivna agresivnost i asocijalna agresivnost u pozitivnom smjeru, a altruizam u negativnom smjeru. Tek kod ateista sa sociopatskom strukturom ličnosti postoji veći stupanj predisponiranosti za izražavanje različitih vidova okultne prakse.

Ključne reči: vrijednosne orijentacije, osobine ličnosti, sociopatska agresivnost, okultizam, ateizam, religioznost

Egzorcisti i druge duhovne osobe često ukazuju kako su žrtve demonskog napada upravo osobe koje su sklone raznim oblicima okultističke i magijske prakse, odnosno da se sudjelovanjem u raznim praksama

sram.had@tippnet.co.yu

okultizma izlaže pogibelji upadanja u zlo uzrokovano đavlom (Amorth, 1998; Bolobanić, 2000; Manjackal, 2003; Petersdorff, 2001; Vinkov, 2004). Okultizam je u biti "vjerovanje u postojanje bića ili snaga koje se ne mogu osjetiti na normalnoj razini zapažanja, ali preko kojih je moguće *gospodariti svime*, preko posebnih praksi koje se nauče istraživanjem, s inicijacijom, s vježbom" (Amorth, 2005, str. 43). Riječ je dakle o odbacivanju religije jer se radi o utjecanju bićima, snagama i moćima koje ne dolaze od Boga, a također je riječ i o odbacivanju razuma jer se radi o bićima i snagama koje su izvan razumske kontrole i koje izmiču mogućem znanstvenom ispitivanju. Amorth stoga okultizam dovodi u izravan odnos s "magijom, proricanjem budućnosti, astrologijom, spiritizmom, sotonizmom i s određenim vidovima masonerije" (Amorth, 2005, str.44). Očigledna je nerazdvojitost magijskog i okultnog, gdje magijsko postaje cilj a okultno postaje sredstvo u postizanju tog cilja.

Bolobanić (2000) napominje da će većina ljudi reći kako okultizam i magiju ne uzimaju ozbiljno pa smatraju da im to ne može škoditi. Drugim riječima, u okultnim je praksama uvijek upleten demon (Amorth, 1998; Petersdorff, 2001), te je stoga okultizam "prava religija Sotone koja se najviše protivi pravom Bogu" (Amorth, 2005, str. 42). Biti involviran u okultne prakse zapravo znači baviti se sotonskim poslom. "Kroz takve i slične postupke čovjek otvara vrata zlim silama, bilo svjesno ili nesvjesno...iz čega onda proizlaze najrazličitiji problemi i vrlo često ozbiljni poremećaji na fizičkom i psihičkom planu" (Bolobanić, 2000, str. 61). Kolika je opasnost od okultističkih praksi ukazuju sljedeće riječi čuvenog rimskog egzorciste kad primjerice govori o sudjelovanju na spiritističkim seansama: "Trebam također upozoriti da sudjelovanje na spiritističkim seansama može prouzročiti psihičke bolesti, i da je ujedno jedan od uzroka zlokočnih smetnji pa i samog đavolskog posjednuća" (Amorth, 2005, str. 84).

Na individualnoj razini se često kao prepoznatljivi simptomi okultističke prakse navode potištenost, depresivnost, nepredvidljivo ponašanje, nekontrolirane strasti, seksualna pohota, napadi bijesa i zlovolje, nekontrolirana mržnja, ogorčenost, deluzije, kompulzivno laganje i opsesivne misli o samouništenju (Dag, 1999; Koch, 1970, Thalbourne, 1994). Pojavljuju se česti osjećaji straha, neobična zatvorenost u samoga sebe, bijeg od ljudi, nemogućnost opraštanja, dekoncentracija, sumnje i nepovjerenje, osvetoljubivost, razne tjeskobe, padanje u bezvoljnost, osjećaj besciljnosti u životu, suicidalne misli i osjećaj jednog trajnog nemira (Bolobanić, 2000). Redovito se međutim pri navođenju ovih psihičkih poremećaja ukazuje na potrebu opreza jer isti simptomi mogu imati različite uzroke. Međutim, "iskusan egzorcist je u stanju da to bolje shvati od psihijatra, jer egzorcist ima pred očima razne mogućnosti i zna uočiti elemente razlikovanja, dok psihijatar...ne vodi računa o mogućnosti đavolskog uplitanja" (Amorth, 1998, str. 63-64). Naime, psihijatrija i psihologija najčešće "ne vode računa o demonskoj stvarnosti ni u kojoj mjeri, a ona

se u određenim slučajevima pokazala konzistentnom" (Vinkov, 2004, str. 15).

I u području vrijednosnih orijentacija mogu se pojaviti specifični simptomi koji mogu biti povezani s okultističkom praksom i vjerovanjima. Najčešće se spominje prisutnost onih vrijednosti koje ukazuju na snažnu potrebu za bogatstvom, časti, moći, popularnosti i raznim užicima (Amorth, 1998). Drugim riječima, vrijednosti materijalizma, hedonizma i konzumizma jesu one vrijednosti koje određuju vrijednosni sustav pojedinaca sklonih okultističkom mišljenju i praksi (Bolobanić, 2000; Šram, 2003a).

Imajući na umu povezanost određenih psihičkih poremećaja s jedne i materijalističko-hedonističke orijentacije i okultnih vjerovanja s druge strane, za pretpostaviti je dakle bilo da će se u psihološkoj pozadini interesa za okultno nalaziti različita latentna struktura dimenzija vrijednosnih orijentacija i osobina ličnosti kod ispitanika s različitim stupnjem religioznosti. Pošli smo naime od pretpostavke da će se kod ateistički orijentiranih ispitanika iskazati drugačija konfiguracija vrijednosnih orijentacija, osobina ličnosti i interesa za okultno, imajući pri tom na umu Amorthovu tvrdnju da se "od ateizma nepogrješivo prelazi...u idolatriju, u ezoterijski okultizam..." (Amorth, 2005, str.47), odnosno da se "u srazmjeru s opadanjem vjere...otvara put okultizmu i svoj njegovoj razgranatosti" (Amorth, 2005, str.43).

Metoda

*Ispitanici*¹

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 489 ispitanika bunjevačkih Hrvata pripadnika Rimokatoličke crkve na teritoriju općine Subotica. Ispitanici su imali sljedeće sociodemografske karakteristike. *Rezidencijalni status*: grad: 64.0%, selo: 36.0%. *Spol*: muški: 47.0%. *Dob*: 18-30 god.=24.3%; 31-45=32.5%; 46-55=21.1%; 56-65=13.9%; 66 i više god.=8.2%. *Školska naobrazba*: nezavršena osnovna škola=5.8%; osnovna škola=15.1%; srednja trogodišnja škola za radnička zanimanja=26.0%; srednja četvorogodišnja škola=37.4%; viša škola=8.7%; fakultet=7.0%. *Nacionalna samoidentifikacija*: Hrvati=54.0%, Bunjevci=46.0%.

Mjerni instrumenti

Interes za okultno je mjereno kao vrijednosno preferiranje okultnih praksi na skali Likertovog formata (1. uopće mi nije važno – 5. jako mi je važno). Faktorskom analizom se pokazalo da se radi o jednodimenzional-

¹ Ovo je istraživanje izvršeno u srpnju mjesecu 2005. godine u sklopu jednog šireg projekta pod nazivom "Vrijednosti, društveni stavovi i osobine ličnosti bunjevačkih Hrvata u Vojvodini" a za potrebe Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji.

nom vrijednosnom konstrukt koji je objašnjeno 63.99% varijance. Drugim riječima, potreba za upoznavanjem crne magije, iskustvom u okultističkim i spiritističkim seansama, izravnim sudjelovanjem u satanističkim ritualima te potreba za sigurnim predviđanjem budućnosti pomoću horoskopa formiraju jedan unutarne konzistentan okultistički sindrom. Koeficijent unutarnje pouzdanosti skale mjeren Cronbachovom alfoz iznosi .78.

Vrijednosne orijentacije. Skala za mjerenje vrijednosnih orijentacija se sastojala od 21 vrijednosti ili manifestne varijable (Šram, 2004). Od ispitanika je traženo da za svaku vrijednost procjene važnost koju ona ima u njihovom životu s mogućim odgovorima (1. uopće mi nije važno – 5. jako mi je važno). Faktorskom analizom uz varimax rotaciju ekstrahirana su tri faktora odnosno tri latentne dimenzije vrijednosnih orijentacija kojima je objašnjeno 60.53% varijance. Koeficijenti unutarnje konzistencije izraženi Cronbachovom alfoz ukazuju na visoku pouzdanost dimenzija vrijednosnih orijentacija (.90, .88, .85). Prva dimenzija, koju smo nazvali *Materijalističko-hedonistička orijentacija*, ukazuje na strukturalnu povezanost potrebe za bogatstvom, slavom, moći i uživanjem bez ikakvih ograničenja (8 čestica). Druga dimenzija, koju smo nazvali *Intelektualna otvorenost*, ukazuje na strukturalnu povezanost potrebe za stjecanjem znanja, kreativnošću i novim iskustvima (6 čestica). Treća dimenzija, koju smo nazvali *Altruizam*, ukazuje na strukturalnu povezanost različitih oblika iskazivanja ljubavi prema drugim ljudima i prosocijalnog ponašanja (7 čestica).

Osobine ličnosti. Adaptacijom određenih skala Momirovićevog kibernetičkog modela strukture konativnih faktora (Momirović i sur., 1992; Šram, 2006) i našim konstruktom sociopatske agresivnosti (Šram, 2001; 2003a), mjerili smo dimenzije ličnosti kao što su *depresivnost*, *anksioznost*, *impulzivna agresivnost*, i *asocijalna agresivnost*. Od ispitanika je traženo da procjene u kojoj se mjeri pojedine karakteristike ličnosti odnose na njega osobno na skali Likertovog formata (1. uopće nije točno – 5. potpuno točno). Sve su se ove dimenzije ličnosti pokazali kao jednodimenzionalni faktorski konstrukti. Veličine Cronbachove alfe ukazuju na visoku pouzdanost ovih mjernih instrumenata (.88, .85, .86, .85). Faktorske strukture mjernih instrumenata konativnih dimenzija ličnosti opisuju njihovo psihološko značenje. *Depresivnost* definiraju tuga i potištenost, odsutnost energetskog potencijala, osjećaj životne promašenosti, osjećaj besmisla, negativna slika o samome sebi, disocijacija kognitivnih procesa, i prisutnost suicidalnih impulsa (11 čestica). *Anksioznost* definiraju tjeskoba i strah, pretjerana zabrinutost, preosjetljivost, neodlučnost, osjećaj krivnje, i prisutnost opsesivnih tendencija (11 čestica). *Impulzivnu agresivnost* definiraju impulzivne reakcije, razdražljivost i verbalna agresivnost (7 čestica). *Asocijalnu agresivnost* definiraju potreba za moći, nesposobnost odlaganja neposrednih želja i impulsa, osvetoljubivost, i odsutnost empatije (8 čestica).

Religioznost. U ovom smo istraživanju koristili dvije mjere religioznosti. Prva se odnosila na deklarativnu religioznost (ili religioznu samoidentifikaciju). Ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: "Kakav je Vaš odnos prema religiji?" s mogućim opcijama odgovora: (1) Nisam vjernik i ne vjerujem u Boga, (2) Vjernik sam samo utoliko što poštujem i držim se običaja moga naroda, (3) Vjernik sam ali ne prihvaćam sve što moja Crkva naučava, i (4) Uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja Crkva naučava. Druga mjera religioznosti se odnosila na praktičnu (ritualnu) religioznost. Ispitanicima je postavljeno sljedeće pitanje: "Koliko često idete u crkvu na sv. misu?" s mogućim opcijama odgovora: (1) Nikada, (2) Samo na Božić i Uskrs, (3) Više puta godišnje, (4) Više puta mjesečno, i (5) Redovito svake nedjelje. Budući da postoji supstancijalna povezanost između deklarativne i praktične religioznosti (koeficijent kontingencije=.67) (*tablica 1*), u daljnjoj analizi utvrđivanja utjecaja (ne)religioznosti na latentnu konfiguraciju vrijednosnih orijentacija, dimenzija ličnosti i interesa za okultno koristili smo praktičnu dimenziju religioznosti mjerenu učestalošću odlaska u crkvu na sv. misu.

Tablica 1 Povezanost deklarativne i praktične religioznosti

Vjersko uvjerenje	Odlazak u crkvu na sv. Misu					Ukupno
	Nikada	Samo za Božić i Uskrs	Više puta godišnje	Više puta mjesečno	Redovito svake nedjelje	
Ateist 4.3%	85.7	9.5	4.8	0.0	0.0	100 %
"Tradicionalni vjernik" 34.2%	16.8	43.1	32.3	4.8	3.0	100 %
Vjernik, ali ne prihvaća sve doktrine 25.4%	2.4	12.9	52.4	22.6	9.7	100 %
Vjernik i prihvaća sve doktrine 36.1%	0.6	2.8	18.8	21.6	56.3	100 %
Ukupno 100%	10.2	19.5	31.4%	15.2%	23.8%	100 %

Hi-kvadrat = 403.30; df = 12; p < .001; C = .67

Rezultati

Kako bismo utvrdili ima li praktična religioznost utjecaj na latentnu konfiguraciju vrijednosnih orijentacija, dimenzija ličnosti i interesa za okultno, primijenili smo kanoničku diskriminacijsku analizu. Jedna je statistički značajna diskriminacijska funkcija derivirana na temelju praktične religioznosti. Njenu latentnu konfiguraciju u pozitivnom smjeru definiraju *Interes za okultno* (.63), *Impulzivna agresivnost* (.60), *Materijalističko-hedonistička orijentacija* (.55) i *Asocijalna agresivnost* (.50), a u suprotnom je smjeru definira *Altruizam* (-.41) (tablica 2). Centroidi skupina pokazuju da je ovaj vrijednosni sustav u čijoj se psihološkoj pozadini nalazi agresivna struktura ličnosti u većoj mjeri prisutan kod onih ispitanika koji na sv. misu idu sam na Božić i Uskrs (C=.54) i koji nikada ne idu u crkvu (C=.24), dok je u manjoj mjeri prisutan kod ispitanika koji redovito svake nedjelje idu na misu (C= -.57) i koji idu na sv. misu više puta mjesečno (C= -.32) (tablica 3). Oko 14% varijance u skupu ispitivanih varijabli može se pripisati razlikama u praktičnoj religioznosti.

Tablica 2 Koeficijenti strukture diskriminacijske funkcije derivirane na temelju praktične religioznosti

Varijabla	Koeficijenti strukture
Interes za okultno	.63
Impulzivna agresivnost	.60
Materijalističko-hedonistička orijentacija	.55
Asocijalna agresivnost	.50
Altruizam	-.41
Intelektualna otvorenost	-.07
Anksioznost	-.05
Depresivnost	.01
<i>Statistici diskriminacijske funkcije</i>	
<i>Wilksova lambda</i>	.79
<i>Hi-kvadrat</i>	110.15
<i>Svojevrednost</i>	.17
<i>Kanonička korelacija</i>	.38

Tablica 3 Centroidi skupina na diskriminacijskoj funkciji deriviranoj na temelju praktične religioznosti

Skupina	C
Nikada ne ide u crkvu	.24
Samo na Božić i Uskrs	.54
Više puta godišnje	.17
Više puta mjesečno	-.32
Redovito svake nedjelje	-.57

Rasprava

Rezultati kanoničke diskriminacijske analize potvrdili su našu polaznu hipotezu da se ateizam nalazi u korelaciji s onom strukturom ličnosti gdje je interes za okultno njezin integralni personalno-vrijednosni dio. Kod onih ispitanika koji nikada ne odlaze u crkvu na sv. misu i kod onih koji odlaze samo za Božić i Uskrs u većoj je mjeri prisutna jedna vrsta sociopatske agresivnosti a čiju latentnu strukturu definiraju interes za okultno, impulzivna agresivnost, asocijalna agresivnost, materijalističko-hedonistička orijentacija i odsutnost altruističkog sentimenta i prosocijalnog ponašanja. Ovaj je nalaz sukladan s onim zapažanjima koja ukazuju na povezanost okultizma sa snažnom potrebom za bogatstvom, časti, moći, popularnosti i raznim užicima (Amorth, 1998), odnosno s vrijednostima materijalizma, hedonizma i konzumizma (Bolobanić, 2000). Psihološko značenje ove vrijednosne matrice očituje se u tome što hedonizam predstavlja osnovni cilj i smisao života (terminalne vrijednosti), a bogatstvo i konzumizam s jedne te slava i moć s druge strane predstavljaju one vrijednosti (instrumentalne vrijednosti) (Rokeach, 1973) pomoću kojih se ostvaruje "hiperhedonističko" zadovoljavanje tijela i duha (Šram, 2003a). Latentna struktura okultističkog sindroma, materijalističko-hedonističke orijentacije, sociopatske agresivnosti (istovremena prisutnost impulzivne i asocijalne agresivnosti) i odsutnost altruizma ukazuje na jednu agresivnu strukturu ličnosti (Auton, Pope i Seegar, 2003). Ateisti i praktični ateisti (oni koji odlaze u crkvu samo na Božić i Uskrs) koji su skloni okultizmu također ukazuju na jednu narcisoidnu ličnost za koju je karakteristična odsutnost empatije, egoizam, nametanje svoje volje drugima, težnja za slavom, časti i moći, nesposobnost odlaganja užitka, potisnuta mržnja, nesposobnost za žrtvu i osvetoljubivost (Groth-Marnat i Pegden, 1998; Horney, 1964; Peck, 1995). Mogli bismo dakle govoriti o postojanju jednog "sociopatskog hiperhedonističko-okultističkog 'samoostvarenja' kod deklariranih i praktičnih ateista. Postoje također indicije da su katolički odgojeni kršćani, a koji žive praktični ateizam, u nešto većoj mjeri skloniji okultizmu ako u strukturi ličnosti postoji jedna vrsta sociopatskog psihološkog poremećaja. Izostanak depresivnog sindroma u diskriminacijskom kanoničkom faktoru deriviranom na temelju praktične (ne)religioznosti je prije svega rezultat činjenice da kod bunjevačkih Hrvata u Vojvodini postoji jedna depresivno obojena religioznost (Šram, 2003b). To drugim riječima znači da je potencijal depresivnog raspoloženja koji u sebi ima predispoziciju za pojavljivanje okultističkog sindroma (Thalbourne i French, 1995) u značajnoj mjeri poništen kod bunjevačkih Hrvata koji žive sakramentalnim kršćanskim životom.

Visoka projekcija interesa za okultno na ekstrahiranom kanoničkom faktoru pokazuje da se okultistički sindrom kod ateista pojavljuje tek onda ako se radi o sociopatskoj strukturi ličnosti. Ateizam dakle sam po

sebi ne mora nužno generirati pojavljivanje okultističkog sindroma. Drugim riječima, okultistički sindrom kod ateista pojavljuje se tek onda ako u njihovoj strukturi ličnosti postoje određeni psihopatološki poremećaji (Jorgensen, 1982; Roig i sur., 1998; Wolfradt, 1997, Vyse, 1997). Nalazi našeg istraživanja tek djelimično potvrđuju Amorthovu tvrdnju da se od ateizma nepogriješivo prelazi u ezoterijski okultizam (Amorth, 2005). Međutim, naznaka postojanja gotovo pravolinijske negativne, premda umjerene korelacije između "sociopatskog okultizma" i religioznosti potvrđuje stav da se u srazmjeru s opadanjem vjere otvara put okultizmu (Amorth, 2005; Bolobanić, 2000; Vinkov, 2004). Vidimo međutim da je ateizam nužan ali ne i dovoljan uvjet kako bi se utjecalo bićima, snagama i moćima koje ne dolaze od Boga i koja su izvan razumske kontrole. Drugim riječima, za pojavljivanje okultističkog sindroma kod ateista je nužna prisutnost određenih psihopatoloških poremećaja, posebno u sferi socijalne interakcije.

Ovdje se dodatno pojavljuje problem uzročno-posljedične veze. Točno je naime da sudjelovanje u okultnim praksama može prouzročiti određene psihičke poremećaje i da se njime upada u zlo uzrokovano đavlom (Amorth, 1998; Balobanić, 2000; Manjackal, 2003; Petersdorf, 2001; Vinkov, 2004). U tom je slučaju okultno uzrok psihičkih bolesti. Međutim, rezultati našeg istraživanja ukazuju da sociopatska agresivnost u ateističkoj populaciji može biti uzrok interesa za okultno odnosno, u krajnjoj liniji, uzrok upadanja u razne oblike okultističke prakse. U tom bi slučaju psihički poremećaji imali težinu uzroka pojavljivanja interesa za okultno ili okultističke prakse. Jednom je dakle okultno uzrok psihičkih poremećaja, a drugi put su psihički poremećaji uzrok okultnog. Upravo ovu činjenicu da sociopatska agresivnost može generirati interes za okultno, odnosno upletanje u demonsku mrežu (Amorth, 1998; Petersdorff, 2001), trebaju na umu imati ne samo vjeroučitelji i svećenici, već i školski psiholozi i pedagozi. Oni bi naime mogli prepoznati strukturu ličnosti učenika kod kojih postoje predispozicije za okultno i tako spriječiti njihovo upadanje u sotonsku zamku, jer "Sotona 'okultne igre' uzima ozbiljno" (Bolobanić, 2000, str. 61).

Literatura

- Amorth, Gabriele (1998). *Egzorcist govori*. Jelsa: Župni ured – Jelsa na o. Hvaru.
 Amorth, Gabriele (2005). *Egzorcisti i psihijatri*. Jelsa: Župni ured – Jelsa na o. Hvaru.
 Auton, Heather R., Jacqueline Pope i Gus Seeger (2003). It isn't that strange: Paranormal belief and personality. *Social Behavior and Personality*, 31 (7):711-719.
 Bolobanić, Milivoj (2000). *Kako prepoznati zamke Zloga*. Zadar: M. Bolobanić.
 Dag, Ihsan (1999). The relationship among paranormal beliefs, locus of control and psychopathology in a Turkish sample. *Personality and Individual Differences*, 26 (4):723-737.

- Groth-Marnat, Gary i Julie-Ann Pegden (1998). Personality correlates of paranormal belief: Locus of control and sensation seeking. *Social Behavior and Personality*, 26 (3):291-296.
- Horney, Karen (1964). *New Ways in Psychoanalysis*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Jorgensen, Danny L. (1982). Social Meaning of the Occult. *The Sociological Quarterly*, 23 (3):373-389.
- Koch, Kurt E. (1970). *Occult Bondage and Deliverance: Counseling the Occultly Oppressed*. Grand Rapids, MI: Kregel Publications.
- Manjackal, James (2003). *Novo nebo i nova zemlja*. Zagreb: Laudato d.o.o.
- Momirović, Konstantin, Boris WOLF i Zvonimir DŽAMONJA (1992). *KON 6, Kibernetička baterija konativnih testova*. Beograd: Savez društava psihologa Srbije.
- Peck, Scott M (1995). *Ljudi laži*. Novi Sad: IP "Svetovi".
- Petersdorff, von Egon (2001). *Demoni, vještice, spiritisti*. Split: Verbum.
- Rokeach, Milton (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Roig, Miguel, Robert K. Bridges, Catharine Hackett Renner i Cheryl R. Jackson (1998). Belief in the paranormal and its association with irrational thinking controlled for context effects. *Personality and Individual Differences*, 24 (2):229-236.
- Šram, Zlatko (2001). Dimenzije agresivnosti kao psihološka pozadina političkih orijentacija i etnocentrizma: komparacija različitih sociodemografskih skupina u Vojvodini. *Migracijske i etničke teme*, 17 (4):353-375.
- Šram, Zlatko (2003a). Vrijednosne orijentacije i struktura ličnosti: relacije na srednjoškolskom uzorku završnog razreda. *Pedagogija*, 12 (3-4):91-114.
- Šram, Zlatko (2003b). Religioznost i ličnost: analiza odnosa na uzorku građana Subotice. *Crkva u svijetu*, 38 (3):391-418.
- Šram, Zlatko (2004). Vrijednosti i devijantno ponašanje mladih. U: S. Mihailović (ur.), *Mladi zagubljeni u tranziciji* (str. 65-93). Beograd: Centar za proučavanje alternativa.
- Šram, Zlatko (2006). Socijalni stavovi i osobine ličnosti kao komponente političke kulture. U: S. Mihailović (ur.), *Pet godina tranzicije u Srbiji II* (str.200-218). Beograd: Socijaldemokratski klub i Fondacija Friedrich Ebert.
- Thalbourne, Michale A. (1994). Belief in the paranormal and its relationship to schizophrenia – relevant measures: A confirmatory study. *British Journal of Clinical Psychology*, 33 (1):78-80.
- Thalbourne, Michael A. i Christopher C. French (1995). Paranormal belief, manic-depressiveness, and magical ideation: A replication. *Personality and Individual Differences*, 18 (2):291-292.
- Vinkov, Ivan (2004). *Opsjednutost i egzorcizam*. Zagreb: "Pokret krunice za obraćenje i mir".
- Vyse, Stuart A. (1997). *Believing in Magic: The Psychology of Superstition*. New York: Oxford University Press.
- Wolfradt, Uwe (1997). Dissociative experiences, trait anxiety and paranormal beliefs. *Personality and Individual Differences*, 23 (1):15-19.

ATHEISM AND THE OCCULT

Summary

The aim of the study was to examine the impact of atheism on the latent configuration of value orientations, personality traits and interest in the occult. The research was carried out on a sample of full aged Bunjevci Croats in Vojvodina (Republic of Serbia) who are all of Roman Catholic Church denomination (N=489). Factor analysis was performed to extract the latent variables that had been used in the research. The variables extracted from the space of value orientations have been labeled (1) materialistic-hedonistic orientation, (2) intellectual openness, and (3) altruism. The personality variables proved to be one-dimensional constructs and have been labeled (1) depressiveness, (2) anxiety, (3) impulsive aggressiveness, and (4) asocial aggressiveness. Interest in the occult also proved to be a one-dimensional factorial construct encompassing the need to be familiar with black magic, to experience the occult and spiritist sessions, to take part in satanistic rituals, and the need for predicting the future through horoscope. The results of canonical discriminative analysis have shown that the occult syndrome among the atheists is a component of sociopathic aggressiveness whose latent structure was defined by materialistic-hedonistic orientation, impulsive aggressiveness and asocial aggressiveness in a positive direction, and by altruism in a negative direction. Only the atheists with a sociopathic personality structure express stronger predisposition for various aspects of the occult practice.

Key Words: Value Orientations, Personality Traits, Sociopathic Aggressiveness, Occultism, Atheism, Religiosity